

שלמה דשן: שותף לדרך וחבר לחיים

מאת: משה שוקד

נפגשנו לראשונה בהפסקה בשיעור מבוא של שנה ראשונה ללימודי החוג לסוציולוגיה בבי"ס קפלן באוניברסיטה העברית בירושלים. אינני זוכר מה גרם לקשר ראשון זה בין שני צעירים רחוקים זה מזה ברקע אישי, חברתי ותרבותי. שלמה, ניצול שואה ששרד את ימי ילדותו ללא הורים באירופה הכבושה והשלים לימודי יסוד באנגליה. כשעלה לארץ, נקלט במסגרת לימודי ישיבה תורנית. וכשנפגשנו, המשיך לקיים אורח חיים דתי מחמיר. אני לעומתו, "צבר" יליד תל-אביב, שאמנם למד בבי"ס יסודי של רשת "המזרחי", אך המשיך בלימודים ובאורח חיים חילוני מובהק.

בתקופת לימודינו העסקנו כעוזרי מחקר אצל מרצים שונים במחלקה לסוציולוגיה. אחד מהם, האנתרופולוג אלכס וינגרוד, שסייעתי לו במחקר מצב הנוער במושבי העולים, גייס אותי במהלך לימודי תואר המ.א. לתפקיד סוציולוג חבל הנגב במחלקה להתיישבות של הסוכנות היהודית. כשהתפנה גם תקן לסוציולוג חבל לכיש, הצטרף שלמה למשימה זו. כך התהדקו קשרינו גאוגרפית ומקצועית. אני התגוררתי בבאר-שבע, שלמה ורעייתו הילדה המנוחה, עברו לקריית-גת. נפגשנו בישיבות הצוות שכלל גם סוציולוגים מחבל הצפון, המרכז, ופרוזדור ירושלים. בדרכי תכופות לירושלים או לת"א ובחזרה, נהגתי לעצור בביתם בקריית-גת, להחליף רשמים וחוויות מעבודתנו ולימודינו.

עם תחילת שרותו בחבל לכיש, נתבקש שלמה לעמוד על בעיות הקליטה במושב של יוצאי ג'רבה (תוניסיה). מכאן התפתחה סקרנותו ולזיקה מתמשכת להיסטוריה והתרבות של יוצאי תוניסיה, ובהרחבה גם ליוצאי מרוקו. אני התבקשתי עם תחילת עבודתי לבדוק בעיות קליטה במושב של יוצאי הרי האטלס במרוקו, מפגש שהשפיע רבות בהמשך חיי המקצועיים. משימות אלו בקרב יוצאי צפון-אפריקה הובילו לשיח מתמיד והתייעצויות בינינו לגבי המסקנות וההמלצות שהצענו לסגל המנהלים והמדריכים של המחלקה להתיישבות.

צרוף מקרים בלתי צפוי הוביל אותנו לפרק משותף נוסף, כאשר פרופ' מקס גלקמן מאוניברסיטת מנצ'סטר חפש מועמדים לפרויקט מחקר אנתרופולוגי על קליטת יהודי התפוצות ביישובי העולים. היינו מועמדים "טבעיים" מבחינת שלב הלימודים והרקע המקצועי, מוכנים היינו להמשיך לימודים ומחקר לתואר שלישי.

כך הצטלבו שוב מאורעות חיינו בסביבה חדשה גאוגרפית, חברתית ואקדמית. שלמה והילדה התגוררו בעיר סולפורד הסמוכה בה הייתה קהילה יהודית גדולה של שומרי מסורת, ואני השתכנתי באזור סמוך לאוניברסיטה. שמירת מצוות פטרה את שלמה מנוכחות בשבתות במשחקי הכדורגל של נבחרת מנצ'סטר יונייטד ומחברותות שתיית הבירה בפאב לאחר הסמינרים, שהיוו מסורת לתלמידי המחלקה בניהולו המסור של פרופ' גלקמן. אבל נפגשנו מדי יום בהרצאות וסמינרים, שכנים למשרדים סמוכים באותו מסדרון בקמפוס.

לאחר שנת ההכשרה חזרנו לישראל ל"עבודת השדה" האתנוגרפית, איסוף נתוני מחקר במשך שנה וחצי עבור תזת הדוקטורט. בתקופה זו גם גויסנו ללמד במסגרת שיעורי המבוא לאנתרופולוגיה במחלקה שנפתחה באותה עת באוניברסיטת תל-אביב. הגענו לתל-אביב מאתרי המחקר יום אחד בשבוע.

שלמה חזר לקריית-גת ואני חזרתי למושב המרוקאי בו החלה עבודתי כסוציולוג חבל הנגב. החזרה לארץ ארעה קרוב לבחירות 1965 לכנסת ישראל. שלמה שנחשף למסע הבחירות כתושב קריית-גת, רותק למסכת התעמולה הססגונית של המפלגות, ובמיוחד בפניית המפלגות הדתיות לאוכלוסייה שהגיעה ברובה מארצות מוסלמיות ונקלעה לעולם הדמוקרטיה הישראלית ללא ניסיון מוקדם במשטר פרלמנטרי של בחירות ומפלגות. דתיותו המוצהרת והשתתפותו השוטפת בחיי בתיה"כ המקומיים של יוצאי צפון אפריקה פתחו בפניו את הכניסה החופשית לפעילויות של נציגי המפלגות. אלו כללו אירועים אינטימיים וציבוריים של מסע הבחירות בהם השתתפו מנהיגי ציבור מקומיים ומנהיגים אורחים מהרמה הלאומית. אני התמקדתי בחיי המשפחה, הקהילה, והדת באוכלוסיית המושב וקרובי משפחתם בישובים אחרים של יוצאי מרוקו. בדרכי מדי שבוע לתל-אביב, המשכנו במסורת הביקורים והדיונים בקריית-גת, עד שיצאנו להשלמת עבודת הדוקטורט במנצ'סטר.

יחד עברנו את ימי החרדה ערב מלחמת 1967. זכור לי שהסעתי את שלמה לשדה התעופה בשובו לארץ מספר חדשים לפני, ובדרכי חזרה מהשדה, נרגש, לא הבחנתי שאני נוהג בצד ימין של הכביש בארץ נוסעי השמאל...

את תזת הדוקטורט פרסם שלמה בספר שהיה ראוי לכל פרס:

Immigrant Voters in Israel: Parties and Congregations in a Local Election Campaign (Manchester University Press, 1970)

עם החזרה לארץ המשיכה דרכנו המשותפת בהוראת המקצוע כחברים לביסוס המחלקה החדשה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל-אביב. התקדמנו במקביל בדרגות האקדמיה עד למעמד "פרופסור מן המניין". הידידות האישית והמקצועית הובילה לפיתוח ושילוב עבודותינו הנפרדות בכמה ספרים משותפים בעברית ובאנגלית (תכופות טעו הפונים בזיהוי השותפים...). בתחילה התמקדנו אודות חיי החברה והתרבות של יוצאי צפון אפריקה. כך הופיעו הספרים:

The Predicament of Homecoming: Cultural and Social life of North African Immigrants in Israel (Cornell University Press 1974).

דור התמורה: שינוי והמשכיות בעולמם של יוצאי צפון אפריקה (הוצאת יד יצחק בן-צבי 1977 ומהדורה מורחבת 1999).

הרחבנו את היריעה בשילוב פרקים ממחקרי בקרב ערביי יפו :
Distant Relations: Ethnicity and Politics among Arabs and North African Jews
in Israel (Praeger and Bergin Publishers, 1982).

ערכנו כמה ספרים בהם כללנו עבודות של חוקרים נוספים מישראל ומחו"ל:
יהודי המזרח: עיונים אנתרופולוגים על העבר וההווה (הוצאת שוקן, 1984).
Israeli Judaism (Transaction Publishers, 1995).
החוויה הבין-תרבותית: מקראה באנתרופולוגיה (הוצאת שוקן, 1998).

עד סוף שנות ה-90 שלמה המשיך לפרסם מאמרים רבים בנושאים הקשורים ליהודי
"המזרח" ולנושאים כלליים יותר של דת והיסטוריה יהודית. זכור במיוחד מאמרו "חידת יום
כיפורים".

משנות ה-80 נפרדנו בשדות המחקר האתנוגרפי. שלמה פנה למחקר העיוורים ואני
למחקר "היורדים" והומוסקסואלים בניו-יורק. אבל המשכנו בשיתוף פעולה הדוק ובביקורת
הדדית שוטפת של עבודותינו. מכתבים של שלמה השמורים אצלי מימים שיצאתי לשבתונים
ומחקר בחו"ל, מלמדים על הפתיחות ששררה בינינו גם בשאלות קיומיות אישיות שמחוץ
למקצוע.

לא היה לי שותף אחר מרמתו, הגינותו וחכמת השיפוט של שלמה, מהם נהייתי
במשך שנים רבות. לא הסתכסכנו מעולם בעניינים של מקצוע ושל חברות במחלקה
באוניברסיטה. יתר על כן, היינו לעתים שותפים לעמדת מיעוט בנושאים שבמחלוקת של
אתיקה ואקדמיה. השוני הבולט בסגנונות חיינו ואמונותינו לא הפריע לנו לקיים קשר פורה
של קולגיאליות וידידות אישית ומשפחתית. יד המקרה הייתה לנו לברכה לשנים רבות.